

Μνήμων

Τόμ. 7 (1979)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

Δ. ΛΟΥΛΕΣ : 'Ο βρετανικός τύπος γιά τή ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου •
Β. ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ : Καταγραφή τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τοῦ 'Ηρακλείου
τὸ 1751 • ΠΕΝΑ ΣΤΑΥΡΙΑΝ - ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ : 'Ανέκδοτες ἐπιστολές τοῦ
Γ', Σκληροῦ στὸν Γ. Ν. Πολίτη • Τ. Ε. ΣΚΑΛΑΒΕΝΙΤΗΣ : Χρησιμολο-
γικὸ εἰκονογραφημένο μονόφυλλο τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνα • Α. ΠΟ-
ΛΙΤΗΣ : Προσάψεις καὶ σχέδια τοῦ Φοριέλ γιά μιὰ δεύτερη ἐκδόση τῆς
συλλογῆς τῶν ἐλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν • Φ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟ-
ΠΟΥΛΟΣ : Χειρόγραφα Φουρνᾶ Εὐρυτανίας • Ι. Κ. ΧΑΣΙΩΤΗΣ : 'Η
διπλωματικὴ ἀλληλογραφία τῶν Bouligny - Mabili (τέλη 18' - ἀρχὲς 19'
αἰῶνα) • Γ. ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ : Ληστὲς καὶ λησταντάρτες στὴν Κεν-
τρικὴ 'Ελλάδα τὸ 1835 - 1836 • Κ. ΛΑΠΠΑΣ : Γύρω ἀπὸ τὸν 'Αλέ-
ξανδρο 'Ησαῖα καὶ τὶς λιθογραφίες του • Τ. Ε. ΣΚΑΛΑΒΕΝΙΤΗΣ : Σχό-
λιο στὴ «δεύτερη» ἐκδόση τῆς 'Εγκυκλοπαίδειας τοῦ Πατούσα (1710)
• ΟΛΓΑ ΚΑΤΣΙΑΡΑΗ : 'Ο Ρήγας Φεραίος. Νέα στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα
τῆς Τεργέστης • ΠΡ. ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΗΣ : Στρατιωτικὴ συμφωνία Βρε-
τανίας - 'Ελλάδας (9 Μαρτίου 1942) • Η. FLEISCHER : 'Αντίποινα
τῶν γερμανικῶν δυνάμεων Κατοχῆς στὴν 'Ελλάδα 1941 - 1944 •
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ 1976

ΑΘΗΝΑ 1978 - 1979

ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΚΑΤΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1941 - 1944

HAGEN FLEISCHER

doi: [10.12681/mnimon.212](https://doi.org/10.12681/mnimon.212)

Βιβλιογραφική αναφορά:

FLEISCHER, H. (1979). ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΚΑΤΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1941 - 1944. *Μνήμων*, 7, 182-195. <https://doi.org/10.12681/mnimon.212>

άναλαμβάνει ή Βρεταννία νά πολεμήσει γιά τήν άπελευθέρωση τής Ἑλλάδας δέν όφείλεται σέ ένέργειες τοῦ Τσουδεροῦ. Εἶναι βρεταννική πρωτοβουλία γιά νά μειώσει τήν ἄσχημη έντύπωση ποῦ προκαλεῖ ή άπόρριψη τής πρότασης γιά συμμαχία τοῦ Τσουδεροῦ. Ἡ πρωτοβουλία αὐτή δέν στερεῖται βέβαια καί πολιτικῆς σημασίας, κυρίως έπειδή λείπουν παρόμοιες βρεταννικές δεσμεύσεις.

Αὐτό ποῦ βασικά έπιτυγχάνει ό Τσουδερός εἶναι νά ένισχυθεῖ προσωπικά ή θέση του, ιδιαίτερα μέ τή δημοσιότητα ποῦ δίνεται στήν ύπογραφή τής συμφωνίας· καί πάλι όμως όχι στο βάθος ποῦ θά τό έπιτύχανε ἂν ύπεγραφε μιᾶ πολιτικῇ συμμαχία.

Ἡ στρατιωτική αὐτή συμφωνία προνοεῖ γιά τόν έξοπλισμό καί τήν έκπαίδευση τῶν έλληνικῶν ένόπλων δυνάμεων, γεγονός όπωςδήποτε θετικό. Ἡ σημασία του όμως πρέπει νά συνεκτιμηθεῖ καί μέ τό ότι κατά τή φάση τοῦ πολέμου ποῦ ύπογράφεται ή συμφωνία αὐτή οἱ Βρεταννοί έχουν ακόμα ανάγκη τίς έλληνικές ένοπλες δυνάμεις.

ΠΡΟΚΟΠΗΣ ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΗΣ

ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΚΑΤΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1941 - 1944*

1. Ἡ κατάπνιξη τῆς «έξέγερσης» στήν γερμανοκρατούμενη έλληνική Μακεδονία, Σεπτ. - Οκτ. 1941.

Ἡ άπαρχή τῆς εξιστόρησης τοῦ έλληνικοῦ άντάρτικου άγώνα καθορίζεται συνήθως, σύμφωνα μέ τίς πολιτικές συμπάθειες τοῦ έκάστοτε συγγραφέα, μέ τήν έξοδο στο βουνό τοῦ Ἄρη Βελουχιώτη ή τοῦ Ν. Ζέρβα (Μάιος

* Τά δύο αὐτά ἄρθρα πηγάζουν άπό μία δεκαετή σχεδόν έρευνητική δουλειά πάνω στήν πολυτάραχη έλληνική ιστορία τοῦ 1941 - 1944. Βασισμένη στο ὕλικό αὐτό έκδίδεται προσεχώς μία δίτομη διατριβή στή γερμανική (Lang, Frankfurt) καί στήν έλληνική (Παπαζήσης, Ἀθήνα), αφήνοντας όμως περιθώρια καί γιά ξεχωριστές μελέτες γύρω άπό ειδικότερα θέματα όπως τά παρόντα.

Συντομογραφίες : A.K. : Armeekorps (Σῶμα Στρατοῦ). AO : Abwehroffizier (ἀξιωματικός Β' Γραφείου. Bfh : Befehlshaber (Στρατιωτικός Διοικητής). g : geheim (μυστικό). Geb. Div. : Gebirgs-Division (Ὀρεινή Μεραρχία). gK-Chefs. : geheime Kommandosache-Chefsache (ἄκρως άπόρρητο). Hgr : Heeresgruppe (Τμήμα Στρατιάς). ήμ. : ήμερήσιος. Ia : Διευθυντής Α' Ἐπιτελικῷ Γραφείου. Ic : Διευθυντής Β' Ἐπιτελικῷ Γραφείου. I.D. : Infanterie-Division (Μεραρχία Πεζικοῦ). Jg. Rgt. : Jäger-Regiment (Σύνταγμα Καταδρομῶν). OKW : Oberkommando der Wehrmacht (Ἀνώτ. Ἀρχηγείο Ἐνόπλων Δυνάμεων. T.A. : Τάγματα Ἀσφαλείας. WBSO : Wehrmachtsbefehlshaber Südost (Ἀνώτατος Στρατιωτικός Διοικητής ΝΑ Εδρώπης. WFSt. : Wehrmachtsführungsstab (Ἀνώτατο Ἐπιτελεῖο, τοῦ OKW).

καὶ Ἰούλιος 1942 ἀντίστοιχα).

Λίγα εἶναι γνωστὰ γιὰ τὶς ὁμάδες ποὺ ξεκίνησαν ἤδη ἀπὸ τὸ πρῶτο φθινόπωρο τῆς Κατοχῆς στὴν Κεντρικὴ Μακεδονία, πρὶν ἰδρυθοῦν κἂν οἱ σημαντικότερες ἀντιστασιακὲς ὁργανώσεις ΕΑΜ καὶ ΕΔΕΣ. Ἐκτὸς ἀπὸ μερικὰ ἀριθμητικὰ δεδομένα, ἐλάχιστες πληροφορίες ὑπάρχουν καὶ γιὰ τὶς αἵματηρὲς συνέπειες αὐτοῦ τοῦ ξεκινήματος.

Ὑστερα ἀπὸ ἀπόφαση τοῦ Γραφείου Μακεδονίας - Θράκης τοῦ ΚΚΕ γιὰ προώθηση τῆς ἔνοπλης πάλης, ἐμφανίστηκε τὸν Αὐγουστο τοῦ 1941 ἡ ὁμάδα «Ὁδ. Ἀνδρουτσος» στὴν ἐπαρχία Βισαλτίας (περιοχὴ Νιγρίτας), καὶ ἀκολούθησε στὸ νομὸ Κιλκίς ὁ «Ἀθ. Διάκος». Ἰδιαίτερα ὁ «Ἀνδρουτσος» — ἀποτελούμενος κυρίως ἀπὸ παλαιοὺς ἀριστεροὺς, ἀλλὰ «*παρασύρας καὶ τινες ἐθνικιστὰς*», ἄρχισε τὶς «*βουλγαροκομμουνιστικὲς ἐπαναστατικὲς ἐκδηλώσεις*»¹ μὲ ἀφοπλισμὸ διαφόρων Σταθμῶν Χωροφυλακῆς σὲ χωριὰ τῆς δυτικῆς ὀχθῆς τοῦ Στρυμόνα, ὁ ὁποῖος τότε χώριζε τὴν γερμανικὴ ἀπὸ τὴν βουλγαρικὴ ζώνη κατοχῆς. Ἀποθῆκες μὲ τρόφιμα ποὺ προορίζονταν γιὰ τὴν Ἀθήνα, παραβιάζονται καὶ μοιράζονται στὸν πληθυσμὸ τῶν περιοχῶν ἐκείνων. Πάνω σὲ γερμανικὲς ἀφίσσες κολλοῦνται οἱ φωτογραφίες τῶν Stalin καὶ Thälmann (ἄρχηγοῦ ΚΚ Γερμανίας). Παρόμοια δρᾶση παρουσιάζει ὁ «Διάκος» ποὺ στὶς 13.9.41 ἀνατινάζει μία γέφυρα καὶ στὶς 22.9 στήνει ἐνέδρα σὲ στρατιωτικὸ αὐτοκίνητο, σκοτώνει δυὸ ἀπὸ τοὺς ἐπιβάτες Γερμανοὺς καὶ τραυματίζει τὸν τρίτο².

Ὑστερα ἀπ' αὐτὰ ὁ στρατηγὸς Foltmann, Διοικητὴς τῆς 164 Μεραρχίας Πεζικοῦ καὶ ἀρμόδιος γιὰ τὴν γερμανοκρατούμενη ζώνη τῆς Μακεδονίας, καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι μία σκληρὴ καὶ κεραυνοβόλα ἐπέμβαση θάταν μακροπρόθεσμα προτιμότερη γιὰ τὴ γερμανικὴ θέση ἀπὸ «*ἡμίμετρα ποὺ ἐγκυμονοῦσαν ἀπειλητικὲς ἐξελίξεις*»³.

Μιὰ νέα ἐνέδρα τῶν ἀνταρτῶν φαίνεται νὰ δικαιώνει αὐτὴ τὴν ἄποψη, ἡ ὁποία ἐνισχύεται μάλιστα ἀπὸ διαταγὲς τοῦ ἴδιου τοῦ Hitler καὶ τοῦ στρατάρχη List (Ἀνωτάτου Διοικητῆ Βαλκανίων) ποὺ τονίζουν ὅτι ἐνδεχόμενες ἀναταραχὲς θάπρεπε «*να παταχοῦν μὲ ὅσο τὸ δυνατόν σκληρότερα μέτρα*»⁴.

1. Ἀ θ α ν. Ἰ. Χ ρ υ σ ο χ ὄ ο υ, Ἡ κατοχὴ ἐν Μακεδονίᾳ, τόμ. Α', Θεσσαλονίκη 1949, σ. 19 - 20.

2. Militärarchiv Freiburg (Γερμ. Στρατιωτικὸ Ἀρχεῖο = MA), φάκ. 15947/1: 164 I.D., Ia/Ic, ἀναφορὲς 19.9, 7.10, 8.10.41, κ.ά. — Θ α ν ἄ σ η ς Μ η τ σ ὀ π ο υ λ ο ς, Στὰ Μακεδονικὰ βουνά. Τὸ 30ο Σύνταγμα τοῦ ΕΛΑΣ, Γενεὴ 1971, σ. 24 — Ἀ. καὶ Κ. Γ ι α κ ο υ σ ῖ δ η ς, Ἀπὸ τὰ πρῶτα χτυπήματα κατὰ τῶν Γερμανῶν, Ἐθνικὴ Ἀντίσταση [ἐκδ. Πράγας], τχ. 2, Αὐγ. 1962, σ. 89.

3. MA, φάκ. 15947/1: 164 I.D., Ia, ἐκθ. δράσης 8.10.41 κ.ά.

4. MA, φάκ. 17729/4: Der Führer und Oberste Befehlshaber der Wehrmacht, 16.9.41 (OKW/WFSt/I-I Op/Nr. 44 1538/41 gK-Chefs.) Wehrmachtsbefehlshaber Südost, 4. 10.41 φάκ. 15947/1: 164 I.D., Ia, ἐκθ. δράσης 20.10.41.

Τὸ τίμημα τῶν ἀντάρτικων δραστηριοτήτων πληρώνουν καμιά δεκαριά χωριά, ἰδιαίτερα τὰ Ἄνω καὶ Κάτω Κερδύλλια καθὼς καὶ τὸ Μεσοβούνι, ὅπου ἐκτελέστηκαν ἀντίστοιχα 207, καὶ 142 ἄρρενες ἡλικίας ἀνάμεσα 16 - 60 χρονῶν ⁵.

Γιὰ εὐνόητους λόγους λείπουν σχεδὸν τελείως οἱ λεπτομέρειες τῶν σφαγῶν ⁶— ἰδιαίτερα γιὰ τὰ ἄλλα χωριά. Σχετικὰ στοιχεῖα διέθετε ὅπως-δήποτε ὁ τότε Γεν. Ἐπιθεωρητῆς τῶν νομαρχιῶν Μακεδονίας, πού ἀρκέσθηκε ὁμως νὰ «ἀποκαλύψει» ποιοὶ προκαλοῦσαν τὰ γεγονότα αὐτά : *«Ἐξηκριβώθη ὅτι οἱ ἐμφανισθέντες ἐκεῖ ἔνοπλοι [τοῦ «Διάκου»] ἦσαν Βούλγαροι Κομμουνισταί, προερχόμενοι ἐκ Ρωσσίας καὶ ριφθέντες ἀπὸ ρωσικοῦ ἀεροπλάνου δι' ἀλεξιπτώτων.»* ⁷

Πιὸ ἀξιόπιστη εἶναι ἡ χειρόγραφη ἔκθεση (πρὸς ἐμένα) τοῦ Γερμανοῦ ἐργάτη Willy H. πού ὑπηρετοῦσε τότε σὰν δεκανέας στὸ 382 Σύνταγμα Πεζικοῦ. Μὲ ἐκπληκτικὴ σαφήνεια καὶ γλαφυρότητα ἐξιστορεῖ τὰ γεγονότα πού τοῦ ἔμειναν ἀνεξίτηλα στὴ μνήμη ⁸— σ' ἀντίθεση ἀπὸ μερικοὺς ἀνώτερους καὶ ἀνώτατους στρατιωτικοὺς πού «δὲν ἐνθυμοῦνται» κἂν ὀλοκαυτώματα πολὺ μεγαλύτερης κλίμακας ἢ πού προσπαθοῦν νὰ τὰ συγκαλύψουν ἢ ἐξωραΐσουν κάτω ἀπὸ φραστικές περιστροφές.

Τὸ δεύτερο ἐπεισόδιο (καὶ πρῶτο αἱματηρὸ) στὶς ἀναμνήσεις τοῦ W. H. συνέβη στὸ Καλόκαστρο Βισαλτίας στὶς 20 Ὀκτωβρίου, τὸ τρίτο στὶς 25 Ὀκτωβρίου στὴν Κυδωνιὰ ἢ στὸ Κλειστὸ (νομὸς Κιλκίς) πού μαζὺ μὲ τὸ γειτονικὸ Ἀμπελόφυτο θρήνησαν συνολικὰ τουλάχιστο 67 νεκροὺς ⁹. Ἀφηγεῖται ὁ Willy H.:

«...Ἐπέστρεψα ἀπὸ τὴν ἀδεία μου καὶ ἔφθασα γύρω στὶς 15.10.41 στὴ Θεσσαλονίκῃ στὸ λόχο μου. Τὴν μεθεπομένη νύχτα στὶς 11 τὸ βράδυ συνα-

5. ΜΑ, φακ. 15947/1: 164 I.D., Ic, ἐκθέσεις 21/24/28.10.41 κ.ά. Στὶς ἑλλ. πηγὲς ἀναφέρονται συνήθως 215 (ἢ 222) καὶ 135 θύματα ἀντίστοιχα: Δ η μ ἡ τ ρ ι ο ς Ἴ. Μ α γ κ ρ ι ὡ τ η ς, Θυσίαι τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐγκλήματα κατοχῆς κατὰ τὰ ἔτη 1941 - 1944, Ἀθήνα 1949, σ. 105 - 106.— Κ. Κ ω ν σ τ α ν τ ᾶ ρ α ς, Ἀγῶνες καὶ διωγμοί, Ἀθήνα 1964, σ. 59 κ.ά.

6. Σύντομες περιγραφὲς ὑπάρχουν μόνο γιὰ τὴν καταστροφὴ τῶν Κερδυλλίων (Κ ω ν σ τ α ν τ ᾶ ρ α ς, σ. 57 κ.έ.) καὶ τοῦ Μεσοβουνίου (Ἐθνικὴ Ἀντίσταση, τχ. 1, σ. 58 κ.έ.— Χ ρ υ σ ο χ ὅ ο υ, τόμ. Α', σ. 22 - 23). Τὸ Μεσόβουνο (Βερμίου) εἶναι ὥστόσο ξεχωριστὴ περίπτωσις. Ἐκεῖ δροῦσε ἡ προεαμικὴ ὀργάνωσις «Ἐλευθερία», πού ἀρχικὰ εἶχε συνδεθεῖ μὲ τὸν Δημ. Ψαρρό, κατοπινὸ Διοικητὴ τοῦ 5/42 Συντάγματος τῆς ΕΚΚΑ.

7. Χ ρ υ σ ο χ ὅ ο υ, τόμ. Α', σ. 22.

8. Οἱ ἀπαντήσεις του σὲ διαφορὰς παραπειστικὲς ἐρωτήσεις μ' ἔπεισαν ὅτι ὁ τότε 21 χρονῶν W. H. ἔγραψε μὲ καλὴ πίστι. Ἀπὸ φόβο ἐνδεχομένων ἀντιδράσεων μὲ παρακάλεσε νὰ μὴν ἀποκαλύψω τὸ πλῆρες ὄνομά του. Μὲ διαβεβαίωσε ὁμως ὅτι «ἂν παραστεῖ ἀνάγκη, θὰ ἐπιβεβαιώσω ὅσα ἔχω γράψει» (γράμμα W. H., 17.5.71).

9. ΜΑ, φακ. 15947/1: 164 I.D., Ic, ἐκθ. 28.10.41 — Ὁ Δ. Μ α γ κ ρ ι ὡ τ η ς (σ. 106) ἀναφέρει μόνο 18 τουφεκισμοὺς στὸ Ἀμπελόφυτο· οἱ ἑαμικὲς πηγὲς ἀναφέρουν συνολικὰ 96 νεκροὺς, ἀπ' αὐτοὺς 53 ὀνομαστικὰ (Μ η τ σ ὀ π ο υ λ ο ς, σ. 29).

γερομός... Μᾶς φόρτωσαν στὰ καμιόνια χωρὶς νὰ ξέρονμε γιατί. Γιὰ παρτιζάνικη δράση δὲν εἶχαμε ἀκούσει ἀκόμα τίποτε. Τὰ χαράματα μπήκαμε σ' ἓνα ὄρεινὸ χωριὸ καὶ μόλις ἐκεῖ πληροφορηθήκαμε περὶ τίνος πρόκειται. Ὁ διερμηνέας μας ρώτησε τὸν δήμαρχο καὶ μετὰ ὑπέδειξε σὲ ποιά σπίτια ἀπουσίαζαν οἱ ἄνδρες· Ἀυτὰ τὰ σπίτια ἀδειάστηκαν ἀμέσως ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους ἔνοικους καὶ μετὰ πυρπολήθηκαν. Ὅσο θυμᾶμαι ἦταν τρία τέτοια σπίτια στὸ «δικό μας» χωριό. Μάθαμε ὅτι χαφιέδες εἶχαν πρὶν κατασκοπεύσει ἐκεῖνα τὰ μέρη.

Μέρες ἀργότερα μᾶς φόρτωσαν πάλι τὰ χαράματα στὰ καμιόνια. Μᾶς ἀκολούθησε κι' ἓνα ἄλλο ὄχημα. Πληροφορηθήκαμε πὼς οἱ ἐπιβάτες του ἦταν κρατούμενοι ἀπὸ τὶς φυλακὲς τῆς Θεσσαλονίκης, τοὺς ὁποίους πῆγαιναν γιὰ ἐκτέλεση σ' ἓνα προκαθορισμένο τόπο, ὅπου—ὅπως εἰπώθηκε—εἶχαν σκοτωθεῖ 2 Γερμανοὶ φαντάροι ἀπὸ παρτιζάνους. Ὅταν κατεβήκαμε ἀπὸ τὰ φορτηγά, εἴμαστε ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό. Ὁ λόχος μας ἔπρεπε νὰ σχηματίσει ἓνα μεγάλο τετράγωνο γύρω ἀπὸ δυὸ δέντρα. Ἄνδρες τῆς [γερμ.] Στρατιωτικῆς Χωροφυλακῆς [Feldgendarmarie], ποὺ φρουροῦσαν τοὺς κρατούμενους, ἔνωσαν τὶς διχάλες αὐτῶν τῶν δέντρων μ' ἓνα δοκάρι στὸ ὁποῖο κρέμασαν σχοινιά. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ἔπρεπε νὰ παρακολουθοῦν τὴ σκηνή.

Μόλις ἔφθασαν οἱ δυὸ πρῶτοι ὁμηροὶ κάτω ἀπὸ τὸ δοκάρι, τοὺς βάλανε τὴ θηλειὰ γύρω ἀπὸ τὸν λαιμό. Ταυτόχρονα ἔλυνε ὁ φρουρὸς τὶς χειροπέδες μὲ τὶς ὁποῖες ἦταν δεμένοι χέρι μὲ χέρι οἱ κρατούμενοι.

Τὴν ἴδια στιγμή ὁ ἓνας ὁμηρὸς ἔβγαλε τὴν θηλειὰ ἀπὸ τὸ κεφάλι του καὶ διέσπασε τὸν κλοιό μας. Ὁ Διοικητὴς τῆς πρώτης διμοιρίας, ἀνθυπολοχαγὸς Tümtler κι ἐγὼ τρέξαμε ἀπὸ πίσω, ρίξαμε καὶ μερικὸν πυροβολισμούς.

Ἀναστατωμένοι καθὼς εἴμαστε, δὲν τὸν πετύχαμε ὅμως, κι ἔτσι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος μπόρεσε νὰ ξεφύγει.... Ὅταν ἐπιστρέψαμε, οἱ ὑπόλοιποι ὁμηροὶ εἶχαν κρεμαστεῖ. Ἄν θυμᾶμαι καλά, ἦταν ἑννέα ἄνδρες καὶ διατάχθηκε νὰ μὴν κατεβαστοῦν πρὶν ἓνα ὀρισμένο χρονικὸ διάστημα.

Ὑστερα ἀπὸ μερικὲς μέρες, ξανὰ λίγο πρὶν ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα, σήμανε νέος συναγερομός. Τὰ χαράματα ὁ λόχος μας περικύκλωσε ἓνα ὄρεινὸ χωριὸ καὶ δόθηκε ἐντολὴ νὰ πιαστοῦν ὅλοι οἱ ἄνδρες ἀνάμεσα 16 καὶ 65¹⁰ χρονῶν. Αὐτοὶ οἱ ἄνδρες—ἦταν 35—κλείστηκαν στὸ ξωκλήσι ποὺ ἦταν στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Τὰ γυναικόπαιδα διατάχθηκαν νὰ φορτώσουν τὰ κάρα μὲ τὰ ὑπάρχοντά τους καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ χωριὸ μέχρι τὶς 10 τὸ πρωί. Τότε ἀποδείχθηκε πὼς ἓνα ἄγורי κάτω ἀπὸ τὰ 16 ἦταν ἀνάμεσα στοὺς κρατούμενους· ἀφέθηκε ἐλεύθερο γιὰ νὰ ἀκολουθήσει τοὺς ἄλλους ποὺ εἶχαν ἤδη ἀποχωρήσει.

10. Μᾶλλον λάθος. Τὰ γερμ. ἔγγραφα καθὼς καὶ οἱ ἑλλ. πηγὲς δίνουν σάν ὅρια ἐδῶ 16 - 60 χρονῶν, (βλ. ὑποσημείωση 9).

Ἐμεῖς ἀκόμα δὲν ξέραμε τί θὰ γίνονταν οἱ συλληφθέντες, ἀλλὰ τότε μᾶς ἤρθε ἡ διαταγή νὰ τοὺς ἐκτελέσουμε. Κάποιος ἔκανε νόημα στοὺς πρῶτους τρεῖς ἄνδρες νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ ξωκλήσι καὶ ὁ Διοικητὴς μας, ὑπολοχαγὸς Dilg, τοὺς ὑπέδειξε νὰ προχωρήσουν πρὸς μιὰν ὀρισμένη κατεύθυνση. Τοὺς σκότωσε ὁ ἴδιος ἀπὸ ἀπόσταση πέντε περίπου μέτρων. Καὶ ἄλλοι τρεῖς θανατώθηκαν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Ὑστερα ἀπ' αὐτὸ κανεῖς δὲν ἤθελε νὰ βγεῖ πιά. Τότε διατάχθηκε νὰ κλειστεῖ ἡ πόρτα καὶ ἀπὸ τὰ παράθυρα ρίχτηκαν χειροβομβίδες μέσα στὸ ξωκλήσι. Κατόπιν μπήκαν μέσα ὁ ἐπιλοχίας Voigt οἱ ὑπαξ/κοὶ Pannkeke, Gradehand καὶ ἄλλοι γιὰ νὰ ρίξουν στοὺς ἐπιζῶντες τὴ χαριστική βολή. Στὸ τέλος σκαπανεῖς ἀνατίναξαν τὸ ξωκλήσι καὶ πυρπολήθηκε τὸ χωριό. Ὅσο μπορούσαμε νὰ δοῦμε στὸ ὄρεινὸ τοπίο, καίγανε τὰ χωριά. Δὲν ξέρω πόσοι λόχοι εἶχαν δράσει συνολικά. Ὅταν ἀποχωρήσαμε, εἶδα καὶ τὸν Διοικητὴ τοῦ τάγματός μας, ταρ/χη Geissler.¹¹

Αὐτὴ ἡ συγκλονιστικὴ ἔκθεση δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πολλὰ σχόλια. Ἐκτὸς ἀπὸ διαφορές, μέχρι τώρα ἄγνωστες, λεπτομέρειες δείχνει ἀνάγλυφα, ἀπὸ ἀσυνήθιστη σκοπιά, τὴν κλιμάκωση τῆς σκληρότητας στὶς τρεῖς ἀλλεπάλληλες γερμανικὲς ἐπιδρομές, καθὼς καὶ τὸν ἄρκετὰ πειθήνιο ρόλο τοῦ ἀπλοῦ στρατιώτη σ' αὐτὲς τὶς περιστάσεις.

Πρέπει νὰ ὑπογραμμιστεῖ ἀκόμα ὅτι τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ πληγέντα χωριά εἶχαν πραγματικὰ στενὲς ἐπαφές μὲ τοὺς ἀντάρτες καὶ οἱ ἄρχες κατοχῆς τὸ ξέρανε. Ὁ Willy H. ἐπιβεβαίωσε δυὸ φορές ὅτι ὑπῆρχε συστηματικὴ πληροφοριοδότηση ἀπὸ χαφιέδες ποὺ ὑπεδείκνυαν καὶ κατασκόπευαν τὰ «ὑποπτα» χωριά. Ἐπίσης ὁ τότε Διοικητὴς τοῦ Συντάγματός του, ἀντιστρατήγος Beukemann, ἐξῆρε μεταπολεμικὰ τὴν σύμπραξη τῆς Ἑλλ. Χωροφυλακῆς καὶ τὴν «πιὸ νομιμόφρονα ὑποστήριξη» τοῦ Γεν. Ἐπιθεωρητῆ Χρυσόχου¹².

Τελικὰ δὲν μένει νὰ προστεθεῖ τίποτε ἄλλο ἐδῶ ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα σύντομο συμπέρασμα αὐτῆς τῆς βραχύχρονης ἐξέγερσης.

Σ' ἐκείνη τὴν φάση τοῦ πολέμου ὁ συνειδητὰ σκληρὸς τρόπος μὲ τὸ ὁποῖο ἀντέδρασαν οἱ κατακτητές, καταπτόησε τὸν ἀνοργάνωτο καὶ ἀπροετοίμαστο πληθυσμό. Ἀκόμα πιὸ χτυπητὴ γίνεται αὐτὴ ἡ ἀποτυχία πατριωτικῆς κινητοποίησης γιὰ τὸ ἠθικὸ ὅλων τῶν Μακεδόνων, ἂν ληφθεῖ ὑπ' ὄψη τὸ γεγονός ὅτι ταυτόχρονα ἀπέτυχε μιὰ γενναία, ἀλλὰ πρόωρη καὶ κακοσχεδιασμένη «ἐξέγερση» — πέραν τοῦ Στρυμόνα, στὴ βουλγάρικη ζώνη

11. Χειρόγραφο πρωτότυπο στὴν κατοχὴ μου.

12. National Archives and Records Service (= NARS), Nuremberg Trials Collection, Case 7: Συλλογὴ ἐγγράφων ὑπερασπίσεως, Document List, 1d.— Βλ. ἐπίσης Κ ω ν σ τ α ν τ ἄ ρ α, σ. 55, 59 - 60, καθὼς καὶ τὶς ἐπιθέσεις τοῦ ἴδιου τοῦ Χ ρ υ σ ο χ ὅ ο υ (τόμ. Α' σ. 20) κατὰ τῆς «ἀνταρτοκομμουνιστικῆς αὐτῆς συμμορίας» κτλ.

κατοχῆς — μὲ ἀκόμα πιὸ αἱματηρὲς συνέπειες.¹³

Ἔτσι ἓνα χωριὸ εὐχαρίστησε μὲ ὑπόμνημα τὴν γερμανικὴ διοίκηση γιὰ τὴν «προστασία ἀπὸ τοὺς συμμορίτες». Ἄλλοι σχηματίστηκαν Κοινοτικὲς Φρουρὲς ἀπὸ χωρικοὺς, ποὺ καταδίωκαν τοὺς ἀντάρτες γιὰ νὰ τοὺς παραδίδουν στὶς ἀρχὲς κατοχῆς γιὰ ἐκτέλεση. Ἡ κυριώτερη σκέψη γιὰ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς τρομοκρατημένους χωρικοὺς ἦταν νὰ διαφυλάξουν τὴν ἡσυχία τους καὶ νὰ μὴν πάθουν ὅσα ἔπαθαν ἐκεῖνα τὰ τραγικὰ χωριά¹⁴. Ὡς ἐκ τούτου οἱ περισσότεροὶ ἄνδρες τοῦ «Διάκου» καὶ τοῦ «Ἀνδρούτσου» διασκορπίστηκαν, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι κρύφτηκαν καὶ πέρασαν «μὴ φοβερή, γεμάτη δοκιμασίες καὶ στερήσεις ζωὴ ἓνα ὁλόκληρο σχεδὸν χρόνον»¹⁵. Κι' ἐνῶ τὸ 1943 σὲ πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδας τὸ ἀντάρτικο ἔχει ἤδη ἐδραιωθεῖ σὲ μεγάλο βαθμὸ, στὴν Μακεδονία ὁ ΕΛΑΣ μόλις ἀρχίζει τὴν ἐνοπλὴ δράση ἐνάντια στοὺς Γερμανοὺς. Καὶ οἱ τελευταῖοι πουθενὰ ἄλλοι δὲν θὰ κερδίσουν τόσο εὐκολὰ ὁλόκληρα χωριά ἀπὸ πρόθυμους κατοίκους γιὰ «ἀντικομμουνιστικὴ» [= ἀντιαντάρτικη] συνεργασία.

Δὲν διαθέτω ἐδῶ ἀρκετὸ χῶρο γιὰ νὰ ἐξετάσω τοὺς ἄλλους παράγοντες ποὺ συνετέλεσαν στὴν ὑπαρξὴ αὐτοῦ τοῦ φαινομένου. Ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους εἶναι ἡ δράση σλαβόφωνων κομιτατζήδων, ὁ ἐντεχνα ὑποθαλπόμενος φόβος τῶν «σλάβων ἀδελφῶν» τοῦ ΕΑΜ, καὶ ἡ συχνὰ λανθασμένη πολιτικὴ ὁλῶν τῶν τοπικῶν ὁργανώσεων ἀντίστασης ποὺ προκαλοῦσε τὴν πάλι ἀνάμεσα στὸν ΕΛΑΣ καὶ τοὺς ἐθνικιστὲς τῆς ΠΑΟ.

Προσωπικὰ ὥστόσο πιστεύω ὅτι ὁ κύριος λόγος γιὰ τὴν καθυστερημένη ἀνάπτυξη τοῦ ἀντάρτικου κινήματος στὴ Μακεδονία ἦταν ἡ ἀνατροπὴ ἐκείνων τῶν συνθηκῶν, κάτω ἀπὸ τίς ὁποῖες ὠρίμαζαν οἱ ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιὰ ἓνα φυσικὸ ξεδίπλωμα τῆς ἐνοπλῆς ἀντίστασης.

2. Τὸ πρόβλημα τῆς ποσοτικῆς ἀναλογίας («Sühnequote») στὰ γερμανικὰ ἀντίποινα κατὰ τὴν Κατοχή.

Τὸ πιὸ βαρυσήμαντο ἐπιχείρημα κατὰ τῆς «σκοπιμότητος» τῆς ἐνοπλῆς ἀντίστασης ἦταν καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ ὑψηλὸς φόρος αἵματος ποὺ ἐπλήρωνε ὁ ἄμαχος πληθυσμὸς γιὰ τὰ «τιποτένια κέρδη τῆς στιγμῆς», δηλαδή τίς ἐνέδρες κατὰ μεμονωμένων Γερμανοῦταλῶν στρατιωτῶν καὶ ἄλλες «εὐκολές νίκες» τῶν ἀνταρτῶν:

13. Κωνσταντάρας, σ. 40 κ.ἑ.— Χρυσόχοου, IV Α, σ. 72 κ.ἑ. Κ. Σνώκ, Ἡ τραγωδία τῆς Δράμας, Δράμα 1945.

14. ΜΑ, φάκ. 15947/1: 164 I.D., Ic, ἐκθέσεις 28.10, 15.11.41, κ.ἄ.— Κωνσταντάρας, σ. 60-61.

15. Γιακουσίδης, Ἑθνικὴ Ἀντίσταση, τχ.2, σ. 89, βλ. καὶ Μητσόπουλο (σ. 36): «...μέχρι τίς ἀρχὲς τοῦ Δεκέμβρη 1942. Χωρὶς καμιά δράση. Καταθλιπτικὴ ἀτμόσφαιρα κρυφῶνας».

«Αὐτὸ δὲν λέγεται Ἀντίσταση, λέγεται σφαγή. ... Δέκα σκοτωμένοι Γερμανοὶ σήμαινε πεντακόσιους σκοτωμένους Ἕλληνες, κατὰ τὴν ἀναλογία 1 πρὸς 50 ποὺ τοιφεύκιζαν τοὺς ὁμήρους οἱ χιτλερικοί. Κάθε χωριὸ μας ποὺ καιγόταν ἐνίσχυε τὸν Σλαβισμό..., ἐξασθενοῦσε τὴν Ἑλλάδα. Ἦταν λογικὸ ν' ἀρέση τέτοια πολιτικὴ στοὺς κόκκινους...»¹.

Δὲν εἶναι ἡ θέση ἐδῶ νὰ παραθέσω τὴν προβληματικὴ καὶ τὶς ἀπόψεις ποὺ διατυπώθηκαν ἀπὸ διάφορες πλευρὲς γιὰ τὸ ἂν «συνέφερε» σὲ αἷμα ὁ ἀνταρτοπόλεμος ἢ ὄχι.

Στὸ προκείμενο μελέτημα περιορίζομαι νὰ διερευνήσω — χρησιμοποιώντας καὶ τὰ γερμανικὰ ἀρχεῖα — τὴν ἔκταση τῶν γερμανικῶν ἀντιποίνων, ἂν καὶ σὲ ποιό βαθμὸ δηλαδὴ ἀληθεύουν οἱ ἰσχυρισμοὶ ὅτι «ἐφαρμόστηκε κατὰ γράμμα» ἐκείνη ἡ αἵματηρὴ ἀναλογία τοῦ 1 : 50, ἂν ὄχι τοῦ 1 : 100 γιὰ κάθε φόνου Γερμανοῦ στρατιώτη² — ἰσχυρισμοὶ ποὺ ὄχι σπάνια προβάλλονται γιὰ νὰ δικαιολογήσουν ἢ νὰ συγκαλύψουν τὴν ἀπροθυμία συμμετοχῆς ἢ ἔστω συνδρομῆς στὴν ἀντίσταση³.

1. Χρῆστος Ζαλοκώστας, Τὸ χρονικὸ τῆς σκλαβιάς, Ἀθήνα χ.ἔ., σ. 199. — Ἡ κατηγορία τοῦ Χρ. Ζαλοκώστα (καὶ πολλῶν ἄλλων) ὅτι τὸ ΕΑΜ ἐπίτηδες τάχα προκαλοῦσε ἀντίποινα «γιὰ νὰ ξεκληρίσῃ ὁ τόπος» καὶ νὰ ἐκτελεστεῖ «ὁ ἄφρὸς τῆς κοινωνίας» [φυσικὰ πάντα ἐθνικῶφρων!] (δ.π., σ. 178) εἶχε ἤδη διατυπωθεῖ συχνὰ στὸ «νόμιμο» καθὼς καὶ στὸ — δεξιὸ — παράνομο τύπο τῆς κατοχῆς. Π.χ. ἐφημ. Ἀκρόπολις, 30.4.44 — Ἑλληνες Πατριῶται [ἐκδ. ΠΑΟ], 1943, σ. 4 - 5.

2. Στυλιανὸς Ἑπ. Γονατᾶς, Ἀπομνημονεύματα 1897 - 1957, Ἀθήνα 1958, σ. 404, 416 — William Jordan, Conquest without Victory, London/Auckland 1969, σ. 82 — New York Times, 24.1.44, κ.ἄ.

3. Ἐξέχει ἡ σχετικὴ ἐπιχειρηματολογία τῶν περισσοτέρων πολιτικῶν ἀρχηγῶν (συνομιλίες Θ. Χατζῆ, Κ. Πυρομάγλου κ.ἄ.). Στὴν Μέση Ἀνατολὴ ὁ βασιλιάς Γεώργιος Β' καὶ ὁ πρωθυπουργὸς τοῦ Τσουδερόδ καταγοροῦν σφοδρὰ τὴν «μηδανιμὴ» ἢ «ἀσήμαντη» προσφορὰ τοῦ — καὶ ἀπὸ ἰδεολογικῆ σκοπιᾶ «κακοῦ» — ἀντάρτικου, ἡ ὁποία θάταν δυσανάλογη μὲ τὸ μαρτύριο τοῦ ἄμαχου πληθυσμοῦ. Τέτοιες ἀπόψεις διαβιβάζονται τακτικὰ καὶ στὶς βρετανικὲς ἀρχές, ὅπου γίνονται καυτὸ θέμα συζητήσεως. (ΓΑΚ, Ἀρχ. Ἑμμ. Τσουδεροῦ, φάκ. Β 7. Ἀρχηγὸς ΓΕΣ πρὸς Τσουδερόν, 5.6.43 — Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Ἀρχ. Τσουδεροῦ, φάκ. Χ. Τσουδερόδ πρὸς Leeper 17.7.43 — Public Record Office, φάκ. F.O.371/37209: R 13431, R 13432, Leeper πρὸς F.O., 18.12.43 κ.ἄ.).

Ἐδῶ πρέπει νὰ τονιστεῖ ἀκόμα τὸ ἐξῆς: «Ἀσκοπα σαμποταρίσματα» κτλ. κατακρίνονται κ' ἀπὸ συνετοὺς συγγραφεῖς ποὺ πρόσκεινται στὸ ΕΑΜ (Ἀγγελὰκης Ἀγαπητός, Σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸ ἀγῶνα, Σύρματα Μ. Ἀνατολῆς 1944 - 1945, σ. 12). Ἀντίθετα, ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἀγγλικὴ κριτικὴ δὲν εἶναι ἰδιαίτερα συνεπής, ἀφοῦ τουλάχιστο ὥς τὸ 1943 ἀνάτατοι Βρετανοὶ ἀξιοματοῦχοι καθὼς καὶ τὸ BBC διατυμπάνιζαν συνεχῶς ὅτι τὸ «κάθε σκισμένο λάστιχο», ὁ «κάθε φόνος Γερμανοῦ» συντελοῦσαν στὴν συμμαχικὴ νίκη, γιὰ χάρη τῆς ὁποίας «δὲν θάπρεπε νὰ λογαριάζονται οἱ συνέπειες γιὰ τὸν ἄμαχο πληθυσμό», ποὺ μεταπολεμικὰ θά ἔπαιρνε σίγουρα τὴν δίκαια ἀναγνώριση καὶ ἀποζημίωση... (ἐφημ. Ἔθνος 6.8.57, Γ. Κατσίμπας στὴν Ἀκρόπολη, 15.4.65 — A. A. Pallis, Problems of Resistance in the Occupied Countries, London 1947, σ. 4 - 5 κ.ἄ.

(Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ καὶ κάθε ἄλλη μικρότερη ἀναλογία δὲν θὰ ἔπαυε νὰ προβληματίζει τὴ μεγάλη μάζα τῶν ἀνταρτῶν — συμπεριλαμβανομένης τῆς ἡγεσίας —, ἀφοῦ τὰ πιθανὰ θύματα θὰ προερχόντουσαν κυρίως ἀπὸ τὸ συγγενικὸ ἀγροτικὸ πληθυσμὸ καὶ ἀπὸ τὶς στρατιᾶς τῶν κομμουνιστῶν καὶ ἄλλων «ἀριστερῶν» ποὺ συνήθως εἶχαν ἐπισημανθεῖ ἂν ὄχι καὶ φυλακιστεῖ ἤδη πρὶν ἀπὸ τὴν Κατοχή. Συνεπῶς ἡ μακάβρια κατηγορία τῆς ἡθελημένης πρόκλησης ἀντιποίνων σὰν τακτική, εἶναι — τουλάχιστον — ἄδικη).

Τὰ πρῶτα — καὶ ἀμέσως σκληρότατα — γερμανικὰ ἀντίποινα στὴν κατεχόμενη Ἑλλάδα ἐπιβλήθηκαν τὸν Ἰούνιο 1941 στὸν Κάνδανο καὶ ἄλλα κρητικὰ χωριά ἐξαιτίας τῆς συμμετοχῆς ἄτακτων πολεμιστῶν στὴ Μάχη τῆς Κρήτης. Ἀπὸ τὴν 23.5.41 εἶχε ἀνακοινωθεῖ ἐπανειλημμένα ὅτι τέτοιες «πισθώπλατες δολοφονίες» Γερμανῶν στρατιωτῶν, ἀθέμιτες κατὰ τὸ Διεθνὲς Δίκαιο, θὰ τιμωροῦνταν ἀμείλικτα μὲ τὴν ἀναλογία 1 : 10⁴. Ὡστόσο οἱ εἰσβολεῖς συχνὰ ἀρκέστηκαν σὲ «λιγότερο» αἷμα, ἐκτὸς ἀπ' τὶς περιπτώσεις ποὺ ἔγιναν — ἢ φάνηκαν πὼς εἶχαν γίνεи — φόνοι, ἀκρωτηριασμοὶ ἢ ἄλλες κακοποιήσεις Γερμανῶν αἰχμαλώτων⁵.

Στις 16.9.41 τὸ Ἀνώτατο Ἀρχηγεῖο τῆς Wehrmacht (OKW) ἐξέδωσε τὴν γενικὴ διαταγὴ νὰ ἐκτελοῦνται κατὰ περίπτωσιν 50 ἢ 100 κάτοικοι — μὲ προτίμησιν τοὺς κομμουνιστὲς — γιὰ κάθε φόνον καὶ 10 κάτοικοι γιὰ κάθε τραυματισμὸ Γερμανοῦ στρατιώτη στὶς κατεχόμενες χῶρες. Ἡ κατοπινὴ ἐρμηνεῖα τῆς διαταγῆς προσπάθησε νὰ διαλύσει κάθε τυχὸν δισταγμὸ: «Πρέπει νὰ ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι μία ἀνθρώπινη ζωὴ σὲ αὐτὲς τὶς χῶρες συχνὰ δὲν μετράει καὶ ὁ ἐκφοβισμὸς πετυχαίνεται μόνο μὲ ἀσυνήθιστη σκληρότητα»⁶.

Αὕτὴ ἡ διαταγὴ μὲ τὴν κυνικὴ διασαφήνισιν ἀφοροῦσε κυρίως τὶς ἀνατολικὰς καὶ «σλάβικες» χῶρες. Ἡ ἐκδοσὴ τῆς ὅμως ἦταν πολὺ πρόσφατη, ὅταν οἱ ὑπεύθυνοι Γερμανοὶ στρατιωτικοὶ στὴν Β. Ἑλλάδα θεωροῦσαν τὶς ἐνέργειες τριῶν ἀντάρτικων μικροομάδων ἀρκετὰ ἀνησυχητικὰς γιὰ νὰ ἐφαρμόσουν δρακόντεια μέτρα, ἀκριβῶς γιὰ νὰ μὴν ἐπαναληφθεῖ τὸ προηγούμενον τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Γιουγκοσλαβίας. Συνεπῶς τὰ ἀντίποινα τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1941 ἔφθασαν — ἂν ὄχι καὶ ξεπέρασαν — τὴν ἀναλογία τοῦ 1 : 50⁷!

4. MA, φάκ. RL 34/35: 5. Geb. Div., Ia, 23.5.41 — ἐφημ. Völkischer Beobachter, 31.5.41— Δημ. Ἀρχεῖο Κανδάνου, διάφορα ἔγγραφα.

5. Οἱ Γερμανοὶ ἀπέδιδαν τέτοια συμβάντα — πραγματικὰ καὶ μὴ — συνήθως στοὺς Κρητικοὺς χωρικοὺς, στοὺς ὁποίους συμπεριλαμβάνονται καὶ οἱ γυναῖκες. Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ μερικὲς συμμαχικὲς πηγὲς (π.χ. W. B. Thomas, Dare to be free, London 1951, σ. 19). Ἀντίθετα, πολλοὶ αὐτόπτες μάρτυρες Κρητικοὶ μὲ βεβαίωσαν ὅτι ἡ κύρια εὐθὺνὴ τῶν θανατώσεων καὶ ἀκρωτηριασμῶν ἐβάρυνε τοὺς Νεοζηλανδοὺς.

6. NARS, Nuremberg Trials Collection, Case 7, Συλλογὴ ἐγγράφων κατηγορίας: Doc. NOKW - 132.— Hans Laternser, Verteidigung deutscher Soldaten, Bonn 1950, σ. 319.

7. Βλ. Fleischer, σύμμεικτο I.

“Όπως έχει αναφερθεί στο προηγούμενο έδω μελέτημα (σ. 186) σ’ αὐτὴν τὴν φάση τῆς κατοχῆς ἡ τακτικὴ τῆς «ἀσυνήθιστης σκληρότητας» πετύχαινε ἀκόμα τὰ ποθητὰ ἀποτελέσματα. Γιὰ περισσότερο ἀπὸ ἐνάμισυ χρόνο οἱ γερμανικὲς ἀρχὲς — στίς περιοχὲς ποὺ διοικοῦσαν — δὲν ἐβλεπαν τὸ λόγο γιὰ «ἐξιλαστήριες» ὁμαδικὲς ἐκτελέσεις παρὰ σὲ λίγες μόνον περιπτώσεις. Οἱ κυριώτερες ἦταν οἱ ἐξῆς:

5.2.42: Τουφεκισμὸς 20 Ἑλλήνων στὴν Θεσσαλονίκη γιὰ τρεῖς «δυναμιτιστικὲς ἐνέργειες» ἐναντίον γερμανικῶν αὐτοκινήτων ⁸.

5.6.42: Γιὰ σαμποτάζ στίς σιδηροδρομικὲς γραμμές, ἐκτέλεση 8 ὁμήρων στὴν Καισαριανή — ἀνάμεσά τους ὁ ποιητὴς καὶ ἄξ/κὸς τοῦ ναυτικοῦ Μιχ. Ἀκύλας ⁹.

14.6.42: Γιὰ σαμποτάζ στοὺς ἀεροδρόμιο Ἡρακλείου καθὼς καὶ γιὰ τὴν «δολοφονία ἐξὶ Γερμανόφιλων δημάρχων» ἐκτελοῦνται 50 ὁμηροί. Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ οἱ κατακτητὲς ἐκδικοῦνται αἱματηρὰ γιὰ τὴν ἀπώλεια συνεργατῶν τους ¹⁰.

Μέχρι τὸ καλοκαίρι τοῦ 1943 οἱ Γερμανοὶ ἐπιτελικοὶ παρακολουθοῦσαν ἀπὸ τὴν περιορισμένη ζώνη τους μὲ δυσἀρέσκεια τὴν ἐξέλιξη στὴν ὑπόλοιπη χώρα. Τὴν ἐξάπλωση τοῦ ἀντάρτικου κινήματος τὴν ἀπέδιδαν στὸν ἄδικο καὶ συχνὰ «ληστρικὸν» τρόπο τῶν ἰταλικῶν (καὶ ἐν μέρει τῶν βουλγάρικων) ἀντιποίνων, μὲ τὸν ὅποιο «ἀναγκάζεται στὴν κυριολεξία» καὶ ἡ φιλήσυχη μερίδα τοῦ λαοῦ νὰ πάρει τὰ βουνά ¹¹.

Μετὰ ἀπὸ τὴν ἰταλικὴ συνθηκολόγηση, ὅταν οἱ Γερμανοὶ ἀναλαμβάνουν τὴν διοίκηση σχεδὸν ὁλόκληρης τῆς χώρας, ὄχι μόνον ἐπαναλαμβάνουν τὰ ἴδια λάθη τῶν Ἰταλῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπερακοντίζουν κατὰ πολὺ σ’ αὐτά.

Τὸν Σεπτ.-Ὀκτ. 1943 οἱ ἀναλογίες κυμαίνονταν 1 : 2 ὥς 1 : 10 ¹². Μόνο ἡ 1η Ὀρεινὴ Μεραρχία («Edelweiss») διέταξε τὴν 13.9 νὰ ἐφαρμοστεῖ στὴν Ἥπειρο πάντοτε τὸ 1 : 10 ¹³. Ἐξαιτίας τῆς κρίσιμης κατάστασης, ὥστόσο,

8. MA, φάκ. 65023: WBSO (Wehrmachtsbefehlshaber Südost), Ia, ἐκθ. 28.2.42.

9. Καθημερινή, 5/6.6.42 — Ἑλληνικὸν Αἶμα, 15.6.42 — Μεγάλη Ἑλλάς, ἀρ. 10 (Ἰούλιος 1942) — προσωπικὸ ἀρχεῖο στρατηγοῦ A. Andrae, κ.ἄ.

10. MA, φάκ. 65023 : WBSO, Ia, ἐκθ. 30.6.42 — φάκ. RW 40/129: συνημμένο ἀρ. 215, κ.ἄ. Εἰρωνία τῆς τύχης: ἀνάμεσα στοὺς «50» ἦταν ὁ Ἄρ. Παγκαβῆς, γιὸς γνωστοῦ στρατηγοῦ καὶ Γερμανίδας μητέρας — ἡ ὁποία μετὰ διέκοψε κάθε ἐπαφὴ μὲ τὴν γερμανικὴ πλευρά.

11. MA, φάκ. RW 40/134: Bfh. Südgriechenland, Ic, 46035/42 g, 30.12.42 — φακ. 44058/2: 117 Jg. Div., Ic, πρὸς ἰταλ. Μεραρχία "Cagliari", 431/43 g, 7.8.43 — Institut für Zeitgeschichte, Μονάχου, φάκ. Fd 14/1: Oberbefehlshaber Südost, Ic/AO, 3670/43 g, 9.4.43.

12. MA, φάκ. 35042/4: Armeegruppe Südgriechenland, ἀναφορὲς 13.9, 3.10.43, κ.ἄ.

13. NARS, Case 7, Συλλογὴ ἐγγράφων κατηγορίας: Doc. NOKW 1104. — Ἡ 1η Ὀρ. Μεραρχία ἦταν ἄλλωστε — μαζὺ μὲ τὴν 117η Μερ. Καταδρομῶν [Καλάβρυτα] καὶ

στὸ τέλος Ὁκτωβρίου ὁ Στρατιωτικὸς Διοικητὴς Ἑλλάδας Speidel ἀνακοίνωσε ἐπίσημα ὅτι γιὰ κάθε φόνου ἢ τραυματισμοῦ Γερμανοῦ θὰ πλήρωναν ἀντίστοιχα 50 ἢ 10 Ἑλληνες μὲ τὴ ζωὴ τους¹⁴.

Σπάνια μόνο πραγματοποιεῖται αὐτὴ ἡ ἀπειλὴ κατὰ τῆς ὁποίας βάλλουν ἀμέσως ἐνδοῦπηρεσιακὰ ἢ γερμανικὴ Πρεσβεία καὶ ὁ νεοδιορισμένος Εἰδικὸς Ἀπεσταλμένος γιὰ πολιτικὴ (= ἀντικομμουνιστικὴ) δράση H. Neubacher. Πρὶν λήξει ὁ χρόνος, ὁ τελευταῖος καταφέρνει τελικὰ τὴν ἄρση τοῦ ὑποχρεωτικοῦ χαρακτῆρα τῶν ἀντιποίνων καὶ κυρίως τῆς κατ' αὐτὸν «ἀνυπόφορης» ἀναλογίας. Τὰ μέτρα ἀπὸ δῶ καὶ ἐμπρὸς ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὶς εἰδικὲς περιστάσεις καὶ τὴν κρίση τοῦ ὑπεύθυνου διοικητῆ. Ἐπίσης ὀρίζεται ὅτι «ἀπώλειες σὲ ἀνοιχτὴ μάχη ἐν γένει νὰ μὴν ἐξίλεωθοῦν»¹⁵.

Ὁ ἀκόλουθος ἀντιπροσωπευτικὸς πίνακας ἐνὸς κρισιμότατου ἐξαμήνου δείχνει τὴν μὴ ἐκ τῶν προτέρων καθορισμένη ποσοτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν διατάξεων μὲ τὸ παλαιὸ καὶ μὲ τὸ καινούργιο καθεστῶς¹⁶.

τὸ 7ο Σύνταγμα SS [Κλεισούρα, Δίστομο] — ἀπὸ τὶς σκληρότερες μονάδες ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Τμηματὰ τῆς ἐξόντωσαν τὸ καλοκαίρι 1943 τὰ χωριὰ Μουσιωτίτσα καὶ Κομμένο, ὅπου ἐκτέλεσαν μὲ ἄγριο τρόπο ἑκατοντάδες κατοίκους χωρὶς ἄλλη αἰτία, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πέρασμα ἀντάρτικων ὁμάδων ἀπὸ τὰ χωριὰ αὐτὰ καὶ — σὲ ἄλλες περιπτώσεις — ἢ τροφοδοσίᾳ τῶν ἀνταρτῶν.

Πολὺ ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ ἀπεγνωσμένες προσπάθειες τοῦ κατακτητῆ γιὰ μιὰ δικαιολόγηση τῶν παραπάνω πράξεών του :

«Ἡπειρωτικὲ Λαέ! Τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα ὑπεχρεώθησαν νὰ καταστρέψουν τὰ χωριὰ σας, διότι ὑπεβηθήσατε τοὺς ἀντάγας, οἱ ὅποιοι δολοφονικῶς ἐφόνευσαν τοὺς στρατιώτας μας... Εἰς τὸ ἐξῆς πρέπει νὰ καλλιεργήσητε ἀγαθὰς σχέσεις μὲ τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἡσυχίας καὶ τάξεως, ἀλλὰ κυρίως καὶ πρὸς τὸ ἴδιον ἀτομικὸν σας συμφέρον.»

Καὶ συνεχίζει ἄλλοι: «Ὅποιοι ὅμως θέλουν νὰ ἐμποδίσουν τὸ Γερμανικὸ στρατὸ στὴν ἄμυνά του κατὰ τῶν ἀγγλων καὶ κομμουνιστῶν ὑποδουλωτῶν, εἶναι προδότες τοῦ λαοῦ. Καὶ ὅποιοι βοηθοῦν ἀκόμα τοὺς μολοσεβίκους πράκτορες τῆς Ἀγγλίας ποὺ ἀνήκουν στὸ ΕΑΜ—ΕΠΟΝ, ἀρchiζον ἔτσι τὴν αὐτοκτονίαν τους!... Γιατὶ ἀνέχθησαν τὶς ἐνέργειες τῶν ἀπατεδῶν πρακτόρων τοῦ Ἑλθροῦ, ἀντὶ ἀπ' τὴν ἀρχὴ νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν. Γιατὶ βοήθησαν αὐτὰ τὰ ἐγκλήματα τῶν κακούργων ὑπηρετῶν τῆς Μόσχας, ἀντὶ ἀπ' τὴν ἀρχὴ νὰ τοὺς καταγγέλλουν... Μαζὶ ἐνοχοποιήθηκαν—μαζὶ τιμωρήθηκαν!! Κἀτοικοὶ τῶν χωριῶν!... Ἀντισταθῆτε τοὺς! Θάνατος στὸν Ἑαμίτη ἐχθρὸ τῆς κοινωνίας! Γιὰ τὴν ἐλευθέρωση ἀπ' τοὺς καταστροφεῖς τοῦ Λαοῦ! Γιὰ μιὰ ἐλεύθερη Ἑλλάδα στὴν Εὐρώπη! Γιὰ τὸ πραγματικὸ καλὸ τοῦ Λαοῦ!»

(γερμανικὲς προκηρύξεις, φθινόπωρο 1943—προσωπικὸ ἀρχεῖο τοῦ γράφοντος)

14. Ἐφημ. Ἀκρόπολις, 27.10.43.

15. MA, φάκ. RW 40/10: Hgr. F, Ia/F, 296/43 g, 22.12.43—Hermann Neubacher, Sonderauftrag Südost 1940 - 45, Göttingen 1956, σ. 140.

16. Χρησιμοποιήθηκαν ἐκθέσεις καὶ ἀναφορὲς ἀπὸ τοὺς ἐξῆς φακέλους: MA, φάκ. 43889/2, 44058/1, 44058/5, 44058/6, 44058/8, 54960/1, 54960/6, 54961/2, 59644/2, 65025, 65027/3, 65027/4, 65027/5, 65027/6, καθὼς καὶ ὁ φάκ. RW 40/150.

Συντομογραφίες :

A = Ἀθήνα, ἀξ. = αξιωματικοί, B = Βοιωτία, Ε.Σ. = Ἑλληνες συνεργάτες, Θ = Θεσσαλία, κομ. = κομμουνιστές, Μακ. = Μακεδονία, Πελ. = Πελοπόννησος Σ = Στερεά Ἑλλάδα, συμμ. = συμμορίτες.

Ἡμερο- μηνία	Τοπο- θεσία	Ἀντιστασιακὴ ἐνέργεια (ἐδῶ ἀποκλειστικὰ τοῦ ΕΑΜ/ΕΛΑΣ/ ΕΠΟΝ) = γερμ. ἀπώλειες νεκροὶ - τραυ- ματίες - ἀγνοούμενοι			Γερμανικὰ ἀντίποινα (τουφεκισμοὶ ἢ ἀπαγ- χονισμοὶ Ἑλλήνων) τυ- χὸν διαφέροντες ἀριθμοὶ ἀπὸ ἑλλ. πηγὲς σὲ παρέν.
		(νεκροὶ)	(τρ.)	(ἀγν.)	
23.11.43	Πελ.	4	22	—	0
23.11	Πελ.	1	1	1	20 «κομμουνιστές»
25.11	Πελ.	4 (1 ἀξ.)	—	9	100 (117;) κομ. ¹⁷
30.11	Πελ.	10	4	—	50 δμῆροι
2.12	Πελ.	2 (1 ἀξ.)			50 »
2.12	Πελ.	11	5	8 (ἀνοιχτὴ ἐπίθ.)	0
3.12	Πελ.	10 (1 ἀξ.)	—	—	25 (40;) Ἑλληνες
7.12	Πελ.	75	3 ¹⁸	—	(τουλάχιστον) 696 ¹⁹
11.12	Πελ.	10	11	— (ἀνοιχτὴ μάχη)	0
16.12	Πελ.	1	—	—	30
20.12	Πελ.	7	11	—	65 «συμμ. καὶ ὑποποτι»
13.1.44	Πελ.	1 (καὶ 2 τραυμ.	Ἑλληνες)		10
16.1	Πελ.	1 (ἀξ.)			20 «κομμουνιστές»
6.2	Πελ.	10	1	—	100 »
23.2	Πελ.	15	7	—	200 (50;) »
23.2	Θεσ.	9	101	(σαμποτάζ σιδηρ. γραμμῆς)	100 «δραστήριαι κομμ.»
25.2	A	1 (διερμηνέας)			50 «κομμουνιστές»
11.3	Πελ.	21	41	—	200 (139;) »
31.3	Θεσ.	1	14	—	65 »
6.4	Μακ.	4	11	(ὅλοι Ἑ. Σ.)	150 »
10.4	Σ	11 (1 ἀξ. καὶ «μερικοὶ» τραίνου)	Ἑλλ. ἐπιβάτες		120 »
22.4	Πελ.	1 (Ἑ.Σ., ἀξ.)			12 «γνωστοὶ κομμ.»
25.4	Θεσ.	2 (ἀξ.)	—	5 (ὅλοι τῶν SS)	210 «κομμ. καὶ δμῆροι» ²⁰
27.4	Πελ.	4 (1 μέραρχος)	5	—	325 ἢ 335 «κομ. καὶ ὑ- ποποτι» ²¹
11.5	B.	11	—	— (νοσ. αὐτοκίν.)	100 δμῆροι
16.5	Πελ.	10	5	—	«πυρπόληση τῶν σπι- τιῶν 50 γνωστῶν κομ- μουνιστῶν»

17. Ἕνα κτυπητὸ παράδειγμα γιὰ τὴν ἀντιπατικότητα τῶν πηγῶν. Αἰτία τῆς ἐκτέ-
λεσης τῶν 100 ἢ 117 στὸ Μονοδέντρι Λακωνίας εἶναι γιὰ τοὺς Ἑαμικοὺς συγγραφεῖς ἡ
ἐξόντωση 40 (ἢ περισσότερων) Γερμανῶν, ἐνῶ οἱ μὴ Ἑαμικοὶ ἀναφέρουν λιγότερους
ἀπὸ τοὺς πραγματικοὺς 13, φτάνοντας μάλιστα ὡς τὸ σημεῖο νὰ κάνουν λόγο γιὰ 1 μόνο
νεκρὸ Γερμανό: Ἰωάννα Τσάτσου, Φύλλα κατοχῆς, Ἀθήνα 1965, σ. 129. (βλ.

καὶ Ζ α λ ο κ ὡ σ τ α, σ. 178). Ἀντίστοιχα ἀλλάζει φυσικὰ καὶ ἡ ἀναλογία...

18. Ἐκτελέστηκαν ἀπὸ τὸν ΕΛΑΣ 78 (ἀπὸ τοὺς ὁποίους διασώθηκαν τελικὰ οἱ 3) Γερμανοὶ αἰχμάλωτοι κατὰ τὴν διάρκεια γερμ. ἐπιχείρησης γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή τους. Δὲν ἀληθεύουν οἱ ἰσχυρισμοὶ ἐαμικῶν συγγραφέων ὅτι οἱ αἰχμάλωτοι ἐκτελέστηκαν μετὰ ἀπὸ τὸ ὀλοκαύτωμα τῶν Καλαβρύτων (13.12), π.χ. Κ ὡ σ τ α ς Μ π ῖ ρ κ α ς, Ἡ ἐποποιία τῆς ἐθνικῆς Ἀντίστασης 1941 - 1944, Ἀθήνα 1960, σ. 472 κ.ἄ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὅμως πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὰ γερμανικὰ στρατεύματα ἄρχισαν ἐκτελέσεις καὶ καταστροφές στὰ γύρω χωριά πρὶν ἀκόμη πληροφορηθοῦν τὸ θάνατο τῶν συμπατριωτῶν τους (8.12). (ΜΑ, φάκ. 43889/2:11/Jg. Rgt. 737, ἔκθεση 21.12.43 καὶ ἄλλα πολλὰ ἔγγραφα στὸν ἴδιο φάκελλο. Βλ. καὶ ἐφ. «Ἡ Βραδυνή», 7 - 8.10.1976).

19. Ἐκτελέστηκαν ὅσοι ἄρρενες (ἄνω τῶν 14 χρονῶν) πιάστηκαν στὰ Καλάβρυτα καὶ στὰ περισσότερα γύρω χωριά. (σχετικὴ γερμ. ἀναφορά βλ. ΑΝΤΙ, 3.5.75, σ. 25). ἔχουν ἀναφερθεῖ ὕψηλοι ἀριθμοὶ (μέχρι 2000). Σύμφωνα ὅμως μὲ στοιχεῖα τῆς Ἑλλ. Χωροφυλακῆς, τοῦ Ἑλλ. καὶ τοῦ Διεθνοῦς Ἐρ. Σταυροῦ τὰ θύματα δὲν εἶχαν ὑπερβεῖ τοὺς 800. Utrikesdepartementet [Ἀρχεῖο Σουηδ. Ὑπ. Ἐξ/κῶν] Stockholm, φάκ. HP 40, Greklandshjälpen — Allmänt, ἀρ. III: Sandström, 8.1.44. — Κ. Κ α λ α ν τ ζ ῆ ς, Οἱ σφαγές τῶν Καλαβρύτων, Ἀθήνα 1945, σ. 83 κ.ἔ., Ἑλληνικὸν Αἶμα, 1.1.44.

20. Ἀρχικὰ 50. Μετὰ ἄλλοι 60 καὶ 100, ἀφοῦ δὲν ἀφέθηκαν ἐλεύθεροι οἱ ἀγνοοῦμενοι. (Ὡς τὸ καλοκαίρι τοῦ 1944 — μὲ λίγες ἐξαιρέσεις — ἰσοδυναμοῦσε «ἀγνοοῦμενον» μὲ «νεκροῦν»).

21. Ἀρχικὰ ἀντίποινα γιὰ τοὺς πέντε βαριὰ τραυματισμένους καὶ τοὺς τέσσερις νεκροὺς — ἀνάμεσά τους ὁ Διοικητὴς τῆς 41ης Μεραρχίας, ὑποστράτηγος Krech — ἦταν «οἱ διακόσιοι τῆς Πρωτομαγιάς» στὸ Σκοπευτήριο τῆς Καισαριανῆς. Ἐπὶ πλέον ἐκτελέστηκαν ἐπὶ τόπου — ὅπως εἶχε προαναγγελθεῖ — ὅσοι ἄνδρες (25 ἢ 35) βρέθηκαν ἀπὸ «τὰ γερμ. στρατεύματα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μολάοι πρὸς τὴν Σπάρτην, ἐξωθεν τῶν χωρίων». Τελικὰ «ὡπὸ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ κακουργήματος τούτου [δηλ. ἡ ἐνέδρα τοῦ ΕΛΑΣ!] Ἑλληνες ἐθελονταὶ ἐφόνευσαν αὐτοβούλως 100 ἄλλους κομμουνιστές». (ἐφημ. Ἀκρόπολις, 30.4, 2.5.44 — ΜΑ, φάκ. 54960/6: LXVIII. Α.Κ. ἡμερησία ἀναφορά 2.5.44 — φάκ. 54961/2: LXVIII. Α.Κ., ἡμ. ἀναφορές 28.4, 2.5.44).

Γενικὰ μετροῦσε ἡ «περίπτωση», ὄχι τόσο ἡ ἀναλογία. Π.χ. ὁ φόνος ἐνός—σχεδὸν ἀναντικατάστατο—Γερμανοῦ διερμηνεῖα (25.2.44), θεωρήθηκε καθαρὴ δολοφονία καὶ τιμωρήθηκε ἀνάλογα.

Μεγάλου ρόλου ἔπαιζαν καὶ οἱ ὕλικές ζημιές. Π.χ. γιὰ τὸ σαμποταζ τῆς 31.3.44 θὰ γίνονταν πολὺ λιγότερες ἐκτελέσεις ἂν δὲν εἶχε διακοπῇ — ἔστω προσωρινά — ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ. Ἀντίθετα στὴν ἐνέδρα τῆς 24.7.44 κατὰ γερμανικῆς νοσοκομειακῆς φάλαγγας ὅπου σκοτώθηκαν 26 Γερμανοὶ ποὺ ἦταν μάλιστα καὶ ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ Ἐρ. Σταυροῦ, διατάχθηκε ὁ τουφεκισμὸς «μόνον» 100 ὁμήρων.

Ἐκτὸς ἀπὸ προηγούμενες σποραδικές περιπτώσεις, οἱ ἄρχες κατοχῆς θέσπισαν, σχετικὰ ἀργά, σὰν κανόνα, τὰ ἀντίποινα γιὰ φονικὲς ἀπόπειρες σὲ βάρος Ἑλλήνων συνεργατῶν τους, ἔτσι ὥστε νὰ ἐνισχύσουν τὴ θέση καὶ τὸ ἠθικὸ τους ποῦ εἶχαν κλονισθεῖ ἐξαιτίας τῶν συνεχῶν ἐπιθέσεων, κυρίως ἀπὸ ὁμάδες κρούσης τῆς ΟΠΛΑ ποῦ δροῦσαν ἔντονα στὶς πόλεις ὅλο τὸ εἰκοσιτετράωρο. Ἔτσι ὁ ἀνώνυμος «Ἀνώτατος Ἀρχηγὸς τῶν Ταγ-

μάτων 'Ασφαλείας και της 'Αστυνομίας 'Ελλάδος» ['Αντιστράτηγος τῶν SS, W. Schimana] στίς 5.4.44 ἀνακοίνωσε τὸν ἀπαγχονισμό πέντε μελῶν τοῦ ΚΚΕ ἢ τοῦ ΕΑΜ σὰν ἀντίποινα γιὰ τὸ φόνο ἐνὸς συνεργάτη λοχαγοῦ καὶ κατέληξε: «Αἱ κατὰ τῶν Εὐζώνων γινόμεναι ἐπιθέσεις θὰ τιμωροῦνται εἰς τὸ μέλλον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον»²².

Ὅπως στοὺς Γερμανοὺς ἔτσι καὶ στὰ ὄργανά τους ὑπολογίζοταν ἡ ἱεραρχικὴ θέση τοῦ θύματος καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐνέργειας. Π.χ. γιὰ ἓναν ταγματάρχη τῶν Τ.Α., ποὺ σκοτώθηκε μέσ' στὸ δρόμο στὴν Καλαμάτα, πλήρωσαν μὲ τὴν ζωὴ τους 27 «κομμουνιστές». Ἀντίθετα «μόνον» δέκα ἐκτελέστηκαν γιὰ τὴν ἐπίθεση τοῦ ΕΛΑΣ τὴν ἴδια σχεδὸν ὥρα, ποὺ προκάλεσε τὴν ἀπώλεια 80 ταγματασφαλιτῶν²³.

Γενικά, σὲ μεγαλύτερο ἀριθμὸ δικῶν τους θυμάτων οἱ Γερμανοὶ ἐκτελοῦσαν ἀναλογικὰ μικρότερο ποσοστὸ ὁμήρων· μὲ ἄλλα λόγια γιὰ μιὰ ὁμάδα σκοτωμένων στρατιωτῶν χάθηκαν λιγότερες ἐλληνικὲς ζωὲς παρὰ γιὰ τὸν ἴδιο ἀριθμὸ Γερμανῶν ποὺ σκοτώθηκαν ὅμως μεμονωμένα σὲ ξεχωριστὲς περιπτώσεις.

Θάπρεπε ν' ἀναφερθεῖ ἀκόμα ἐδῶ ὅτι Γερμανοὶ ἐπιτελικοὶ ἀξ/κοὶ ἰσχυρίστηκαν μεταπολεμικὰ ὅτι οἱ ἀριθμοὶ τῶν ἐκτελεσθέντων Ἑλλήνων στὰ ἔγγραφα ἦταν μερικὲς φορὲς ἐξογκωμένοι — μὲ σκοπὸ νὰ «ἱκανοποιηθοῦν» οἱ ἀνώτερες βαθμίδες τῆς ἱεραρχίας — στὴ Θεσσαλονίκη, στὸ Βελιγράδι καὶ Βερολίνο — οἱ ὁποῖες μάλιστα ἀπαιτοῦσαν συνήθως «αὐστηρότερα» μέτρα, ἀπ' ὅσα εἰσηγοῦνταν οἱ τοπικὲς διοικήσεις ποὺ συχνὰ ἐκτιμοῦσαν πρὸ ρεαλιστικὰ τὴν κατάσταση καθὼς καὶ τὴν ἐπίδραση τῶν ἀντιποίνων. Τέτοιοι ἰσχυρισμοί, παρ' ὅλο ποὺ διατυπώθηκαν γιὰ λόγους προσωπικῆς δικαιολογίας στίς σχετικὲς δίκες²⁴, ἀνταποκρίνονται πιθανῶς — ἐν μέρει — στὴν ἀλήθεια. Οἱ ἀντιστασιακὲς πηγὲς οἱ ὁποῖες ἀναφέρουν λεπτομερῶς — καμμιά φορὰ ἴσως καὶ υπερβάλλοντας — τὶς αἱματηρὲς ἐνέργειες τῶν δυνάμεων κατοχῆς, σὲ μερικὲς περιπτώσεις σαφῶς δὲν γνωρίζουν τίποτε γιὰ ἀντίποινα ἢ δίνουν ἀριθμοὺς θυμάτων μικρότερους ἀπ' τοὺς ἀντίστοιχους τῶν γερμανικῶν ἐγγράφων²⁵.

22. Ἐφημ. 'Ακρόπολις, 5.4.44 — βλ. γιὰ παρόμοιες ἐκτελέσεις στὴν ἀναλογία 1 : 5 ἢ 2 : 5. 'Ακρόπολις, 11/19/27.4.44.

23. ΜΑ, φάκ. 54961/2: LXVIII Α.Κ., Ιε, ἡμ. ἀναφορὲς 16/17.6.44.

24. Π.χ. NARS, Case 7, Συλλογὴ ἐγγράφων υπεράσπισης: Doc. Speidel 72. Ἀνάλογους ἰσχυρισμοὺς διατύπωσαν καὶ στὸν ὑποφαινόμενο Γερμανοὶ ἀξιωματικοί.

25. Βλ. «πίνακες», 23.2 καὶ 11.3.44. Ἐδῶ νὰ σημειωθεῖ ὅτι δὲν θυμᾶμαι νῦν συναντήσῃ ἰσχυρισμὸ γιὰ ἐφαρμογὴ τῆς ἀναλογίας 1 : 50 στὴν ἑαμικὴ φιλολογία. Οἱ γράφοντες φυσικὰ γνωρίζουν ὅτι μὲ κάτι τέτοιο θὰ ἔδιναν σὲ ἀντιπάλους ἀλλὰ καὶ σὲ «οὐδέτερους» ἀναγκῶστες τὸ δικαίωμα νὰ πολλαπλασιάσουν τίς — ὅπως σ' ὅλα τὰ πολεμικὰ ἀνακοινωθέντα — πολὺ ἐξογκωμένες γερμανικὲς ἀπώλειες καὶ νὰ φθάσουν ἔτσι σὲ ἓνα τεράστιο γινόμενο ὑποτιθέμενων θυμάτων ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς, γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ ἦταν

Οἱ διαφορὲς αὐτὲς ἴσως μποροῦν νὰ ἐξηγηθοῦν μερικὲς φορὲς μὲ τὴν ὑποτιθέμενη ἐκτέλεση τῶν ἀποκαλούμενων «ὀμήρων σκιῶν» [Schattengeiseln]. Ἄλλὰ δυστυχῶς δὲν χωράει καμμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν ἀναφερομένων νεκρῶν βρῆκε πραγματικὰ τὸν θάνατο.

Εἶναι αὐτονόητο ὅτι τὸ μελέτημα αὐτὸ δὲν γράφτηκε γιὰ νὰ ἀμβλύνει τὶς πράξεις ἐκείνων ποὺ ἐφάρμοσαν στὴν Ἑλλάδα τὸ σύστημα ἀντιποίνων τῆς Χιτλερικῆς Γερμανίας. Πιστεύω ὅμως ὅτι ἔχουν περάσει τώρα ἀρκετὰ χρόνια ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἀδυσώπητη περίοδο, ὥστε μπορεῖ κανεὶς νὰ τολμήσει ἓνα ξεκαθάρισμα τῆς ἱστοριογραφίας ἀπὸ τοὺς ἐκάστοτε μύθους ποὺ εἶχαν ἐπινοηθεῖ ἀπ' ὅλες τὶς ἐμπόλεμες πλευρὲς καὶ παρατάξεις. Στὸν πόλεμο ἡ — ἀναγκαῖα ὑπερβολικὴ — προπαγάνδα²⁶, ἡ παραγωγὴ μύθων, εἶναι θεμιτὸ ὄπλο τῶν ἐμπολέμων· στὴν ἱστοριογραφία ὅμως δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχει χῶρος οὔτε γιὰ «κακοὺς» οὔτε γιὰ «καλοὺς» μύθους.

Καὶ πιδ συγκεκριμένα: Ἡ βάρβαρη ἀναλογία τοῦ 1 : 50 δὲν ἐφαρμόστηκε στὴν Ἑλλάδα πάγια, ἀλλὰ σὲ ὀρισμένες μόνο περιπτώσεις. Ἀλλοιῶς θὰ ἔβρισκαν τὸν θάνατο καὶ ἄλλες δεκάδες χιλιάδων Ἑλλήνων μπροστὰ στὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα.

Ἡ θυσία, ἡ ὕστατη θυσία τῆς ἐκατόμβης τῶν πραγματικῶν μαρτύρων δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ μειώνεται αἰσθητὰ, ἂν ἐκεῖνοι περιβάλλονται γιὰ τὸν ἓνα ἢ ἄλλο λόγο ἀπὸ εἰκονικοὺς συντρόφους τοῦ μαρτυρίου τους.

HAGEN FLEISCHER

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ ΗΣΑΪΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΛΙΘΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ

ΠΡΟΣΘΗΚΗ (βλ. σ. 135 - 143)

Στὸν ἀφιερωματικὸ τόμο «Στήλη. Εἰς μνήμην Νικολάου Κοντολέοντος», ποὺ δὲν ἔχει κυκλοφορήσει ἀκόμη, δημοσιεύτηκε μελέτη τῆς κ. Caterina Spetsieri - Beschi μὲ τίτλο «Ἀλέξανδρος Ἡσαΐας, ὁ προδότης τῆς ἰδεολογίας τοῦ Μακρυγιάννη» (σ. 272 - 293, πίν. 117 - 126). Ἡ μελέτη αὐτὴ προσκομίζει καινούρια στοιχεῖα γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἡσαΐα καὶ τὶς λιθογραφίες του, μὲ τὰ ὁποῖα ἀμφισβητεῖται ἡ ιδιότητα τοῦ Ἡσαΐα ὡς ζωγράφου τῶν λιθογραφιῶν, ὅπως εἶχε γίνει γενικὰ δεκτὸ ὡς σήμερα καὶ ὅπως ὑποστήριξα στὴν παραπάνω ἐργασία μου.

Συγκεκριμένα ἡ συγγρ. ἀποκαλύπτει ὅτι σὲ δύο ἀπὸ τὶς λιθογραφίες

συνυπεύθυνο τὸ ΕΑΜ/ΕΛΑΣ.

26. Ὅπως ἀξίωσε π.χ. ἡ γερμανικὴ στρατιωτικὴ ἡγεσία γιὰ τὴν Ἑλλάδα: «Στὴν προπαγάνδα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ὁ καθὼς πρέπει φαντᾶρος ὀφείλει νὰ ἔχει τὸ θάρρος νὰ ψεύδεται. Πρέπει νὰ εἶναι εὐφράνταστος!» (ΜΑ, φάκ. 65024/2 : Chefbesprechung 9/10.12.43).